

He Kōrero Whānui

He Whakamārama

Ko te whāinga o te tukutuku ako he tautohu i ngā akoranga tāpua i roto i te wāhanga ako, ā, ka tuituia ēnā akoranga tāpua ki raro i ngā whakaaro whānui mō taua wāhanga ako. He rauemi hou te tukutuku ako hei whakamahinga mā te kaiako ki te waihanga i tētahi hōtaka ako e whai wāhi mai ai ngā akoranga matua katoa o taua wāhanga ako.

Ehara i te mea e herea ana te tukutuku ako ki tētahi whakaraupapatanga ako kotahi. Ka tīmata pea te raupapatanga ako i tētahi horopaki ako e hāngai ana ki te taiao o te kura, i tētahi āhuetanga rānei e ngākaunui ana ngā tauira. Ka hāngai pū pea tēnei kaupapa ako ki tētahi whakaaro whānui, heoi kei reira hoki ōna kōtuituinga ki ētahi atu whakaaro whānui. Kua waihangatia mai ngā tukutuku kia wātea ai te kaiwhakaako ki te whakarite hōtaka ako tāwariwari, mārama anō hoki.

Ka oti ngā puka ārahi i te whakaako me te aromatawai te waihanga, ka whakatauiratia ki ētahi horopaki e kitea ai te hāngai ki ngā whakaaro whānui. Heoi anō, ehara i te mea e herea ana, e toka ana rānei ēnā tauira. Ko ngā horopaki ka whakatauiratia, ka taea hoki pea i ētahi atu whakaaro whānui.

Mā te tukutuku aromatawai hei tautohu ngā akoranga e tōtika ana mō te whiwhi tohu, ā, ka whakatau iho hoki i ngā paerewa hei whakatutuki i tēnā tohu, te momo aromatawai me te taumaha o ngā whiwhinga. Kia mahara anō hoki, ehara i te mea he whakamātautau ā-pepa anake te aromatawai ā-waho; arā anō ngā kōwhiringa hei whakatutuki i te aromatawai ā-waho. Ā, pērā anō i te tukutuku ako, ehara i te mea e herea ana, e toka ana rānei ngā whakaraupapatanga aromatawai, engari kua whakaritea kia ngāwari te whakahāngai ki ngā marautanga ā-kura.

Te Waihanga Tukutuku

I waihangatia mai ngā tukutuku e ētahi ohu mātanga e mātau ana ki tēnā wāhanga ako, ki tēnā wāhanga ako. Nā rātou nei ngā whakaaro whānui mō ia wāhanga ako i waihanga. Ko ngā akoranga tāpua ngā akoranga kāore nei e tika ana kia mahue, kia whakarerea noatia. He rerekē i ia wāhanga ako, nā te rerekē o ngā tikanga me ngā ritenga i ahu mai ai ēnā mātauranga. Heoi anō, he āhuetanga ako kei tēnā, kei tēnā i pūtakea mai i ēnei momo mōhioatanga e toru e whai ake nei:

- te maumahara me te tātai meka;
- te mātau ki ngā whakaaro me te whakahāngai ki ngā horopaki huhua;
- ngā tukanga waihanga, whakamātautau hoki i ētahi mātauranga hou i roto i te kaupapa ako, tae atu ki ngā pūkenga me ngā mōhioatanga tukanga.

Review of Achievement Standards

I hangā mai ngā tukutuku kia māmā ai tā te kaiwhakaako whakarite hōtaka ako e whai wāhi mai ai ngā tauira huhua rerekē me ō rātou tāera ako.

Te Reo Māori i roto i Te Marautanga o Aotearoa

E ai ki te kōrero a Tā Hēmi Henare (1984), ‘*Ko te reo Māori te kākahu o te whakaaro, te huarahi i te ao tūroa.*’ Ko te kaupapa pea o tēnei kōrero, ko te reo te whakapuakanga o te whakaaro, arā, he haere kōtui te whakaaro me te reo, ā, mā konei e mārama ai te ao e noho nei tātou.

Mō te ākongā, ko te reo te tūāpapa o te ako. Ko te reo anō te huarahi e mōhiotia ai ngā kaupapa, e puta ai ngā whakaaro, e mārama ai ngā akoranga hou, e ū ai te ako. E puta ai te ihu o te ākongā i te kura, me matatau ia ki te reo. Me pakari tōna reo kia pakari anō ai te ako. Ko tā Te Reo Māori i roto i te marautanga he tautoko i tēnei whakaaro whānui.

I Aotearoa nei, he wāhi nui tō ngā kura i roto i te rautaki whakarauora i te reo. I te ākongā e ako ana i Te Reo Māori kei te whakatinana anō ia i ngā wawata o tōna whānau, o tōna iwi mō te oranga tonutanga o te reo rangatira o tēnei whenua. E pēnei ana te whakahau a Te Reo Māori – e ora ai te reo, me whaimana, me whitake, me whaihua, me tutuki te whānuitanga o ngā āheinga reo, ā, me tipu te hiahia ki te whakawhitiwhiti whakaaro.

I ngā taumata 6-8 o te marautanga, ka whakapakarihia ake ngā pūkenga reo matatini o te ākongā kia taea ai e ia te kōtuitui ana mōhiotanga mai i ngā akoranga o mua. Mā konā ia ka hurihuri, ka whakapārekareka i tōna reo kia hāngai ki ngā hoa kōrero. Nā te whānui o tana puna kupu ka kaha ake te whakawhiti whakaaro, ā, kua mārama ake, kua mātanga ake ki te mana o te reo kōrero me ōna āhuatanga katoa.

Ngā Whakaaro Whānui

Mā ngā whakaaro whānui te matū o te wāhanga ako Te Reo Māori e kapo, e kōpaki. I pūtakea mai ēnei whakaaro whānui i te iho o te wāhanga ako Te Reo Māori i roto i Te Marautanga o Aotearoa (wh. 24-25).

E whā ngā whakaaro whānui o Te Reo Māori, koia ēnei:

Review of Achievement Standards

Whakaaro Whānui 1: Ko te reo Māori te kākahu o te whakaaro

Nō reira, kia pakari te ako. He haere kōtui te reo me te whakaaro. Ko tā te reo he tautoko i te whakaaro me te ako.

Whakaaro Whānui 2: He reo ora te reo Māori

Nō reira, me rere te reo e ora tonu ai. Me whaitake te reo Māori i te ao o te ākongā.

Whakaaro Whānui 3: Me pakari ngā pūkenga reo

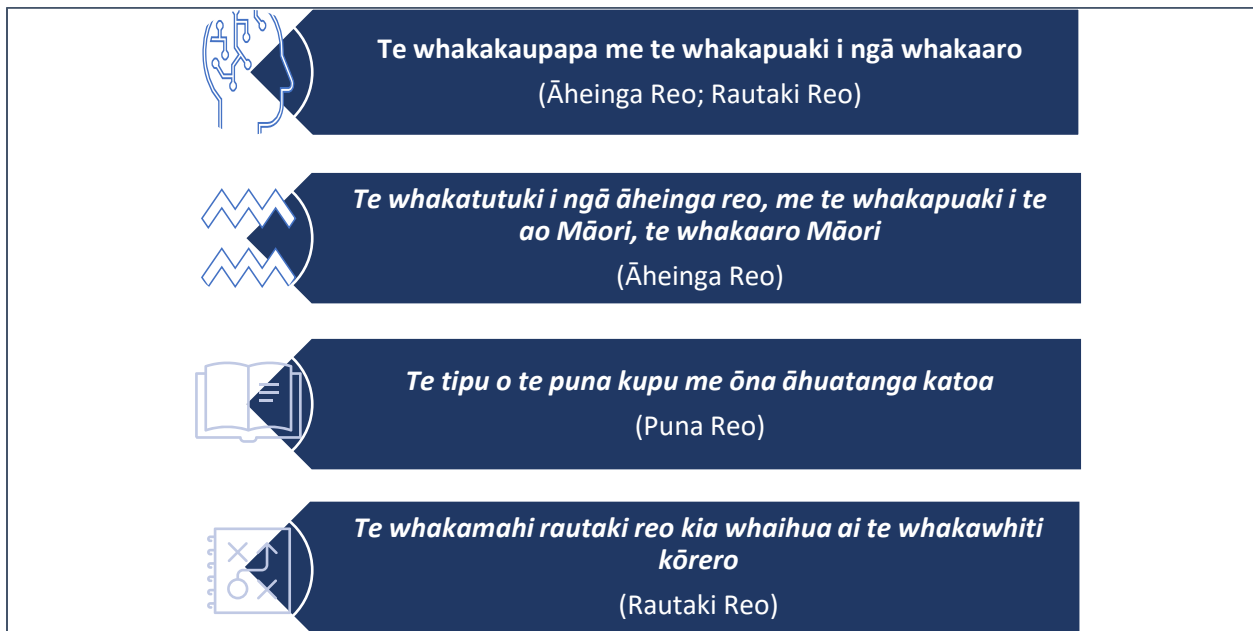
Nō reira, kia tika te reo kia pakari anō ai ngā whakaaro.

Whakaaro Whānui 4: Ko te reo Māori te huarahi ki te ao tūroa, ki te ao hurihuri anō

Nō reira, kia Māori te reo kia mārama ai te ao ki tā te tirohanga Māori.

Ngā Akoranga Tāpua

E whai ake nei ko ngā akoranga tāpua e tohu ana me pēhea tā te ākonga aruaru i ngā whakaaro whānui i ia taumata o te marautanga. I ahu mai ngā akoranga tāpua i ngā whāinga o te wāhanga ako Te Reo Māori i roto i Te Marautanga o Aotearoa.

I te Taumata 6 o te marautanga, ka mōhio, ka whakamārama, ka whakaputa kōrero te ākonga mō ngā kaupapa e taunga ana ia. Ka whakamahi noa iho ia i te reo, ka whakaputa noa i ngā kōrero. Ka hurihuri, ka whakapārekareka hoki i te reo kia hāngai ki ngā hoa kōrero.

I te Taumata 7 o te marautanga, ka tautohu, ka whakamātau, ka āta tātari, ka whakapuaki, ka tūhonohono whakaaro te ākonga, hei whakamārama, hei taunaki i ngā kaupapa e taunga ana ia. Ka whakamahi ia i ngā kupu whakaniko kia whanake, kia hōhonu ake ngā whakaaro, kia aro nui mai te hunga whakarongo/pānui. Nā te whānui o te puna kupu ka kaha ake te whakawhiti whakaaro.

I te Taumata 8 o te marautanga, ka āta arohaehae, ka whakatauiria, ka whakahāngai te ākonga i ngā kaupapa huhua noa. Ka wewete ia i ngā kupu kua whakamahia ki te kimi i ngā kura huna, ki te whakawāwā i ngā kaupapa tuatinitini. Kua mārama ake, kua mātanga ake ki te mana o te reo kōrero me ōna āhuatanga katoa.

Review of Achievement Standards

Te Tukutuku Ako mō Te Reo Māori, Taumata 6-8 o Te Marautanga o Aotearoa

Ngā Whakaaro Whānui	<i>Ko te reo Māori te kākahu o te whakaaro, te huarahi ki te ao tūroa</i>		
	Ngā Akoranga Tāpua i ngā Taumata 6-8 o Te Marautanga o Aotearoa		
	Taumata 6	Taumata 7	Taumata 8
	<i>Whakamārama, mōhio, whakaputa, tūhura</i>	<i>Tātari, whakamahi, whakapuaki, tūhonohono</i>	<i>Arohaehae, whakatauirā, whakahāngai, matapae</i>
Ko te reo Māori te kākahu o te whakaaro. He mea haere kōtui te reo me te whakaaro. Ko tā te reo he tautoko i te whakaaro me te ako.	<i>Āheinga Reo, Rautaki Reo: Te whakakaupapa me te whakapuaki i ngā whakaaro</i>		
	Mā te tūhura, mā te matapaki ka mārama ake te kaupapa. Mā te whakaputa pātai e pai ake ai te ako.	Mā te tātari i tētahi kaupapa ka kitea ngā tūhononga, ka whānui ake te ako. Ka puta i te kaituhi pai, i te kaikōrero pai, he taunakitanga o tāna e whakaaro ana.	Me wānanga te kaupapa e pai ai te ako. Mā te arohaehae e hōhonu ake ai te titiro ki tētahi kaupapa.
Ko te reo Māori te huarahi ki te ao tūroa, ki te ao hurihuri anō.	<i>Āheinga Reo: Te whakatutuki i ngā āheinga reo, me te whakapuaki i te ao Māori, i te whakaaro Māori</i>		
	He pānga tō te horopaki ki te reo ka whakamahia i taua horopaki. Mā te reo Māori me ōna tikanga te ao Māori e mārama ai.	Me hāngai te reo ki te horopaki (ngā tāngata, te kaupapa, te pūtake, ngā tikanga). Mā te reo Māori me ōna tikanga te whakaaro Māori e whakapuaki.	Ko tā te kaikōrero, kaituhi matatau, he tātari i te horopaki me te whakahāngai i ana kōrero. Mā te reo Māori me ōna tikanga te whakaaro Māori e whakatauirā.

Review of Achievement Standards

<p>Me pakari ngā pūkenga reo kia pakari anō ai ngā whakaaro.</p>	<p><i>Puna Reo: Te tipu o te puna kupu me ōna āhuatanga katoa</i></p>		
<p>E ora ana te reo Māori, engari me rere te reo e ora tonu ai. Kia whaitake te reo Māori i te ao o te ākongā.</p>	<p><i>Rautaki Reo: Te whakamahi rautaki reo kia whaihua ai te whakawhiti kōrero</i></p>		
<p>Me mōhio ki te wetewete reo, ki ngā kārawarawatanga, me ngā tūāhuatanga reo Māori ake nei.</p> <p>Kia kitea, kia rangona te hononga i waenga i te reo me te whakaaro.</p>	<p>Me tika te whakamahinga o te wetewete reo, o ngā kārawarawatanga, me ngā tūāhuatanga reo Māori ake nei.</p> <p>Mā te reo (ā-ta, ā-waha, ā-tinana) ngā whakaaro e kawē – nō reira me mārama te reo kia mārama anō ai ngā whakaaro.</p>	<p>Ka tātari i te wetewete reo, ngā kārawarawatanga, me ngā tūāhuatanga reo Māori ake nei.</p> <p>Mā te reo ngā whakaaro e kawē – nō reira me tika, me hāngai te reo kia tika ai, kia hāngai anō ai ngā whakaaro.</p>	
<p>E ora ai te reo, me kōrero.</p> <p>He nui ngā rautaki ka whakamahia e te kaikōrero, e te kaituhi rānei e rere tonu ai te kōrero.</p>	<p>Me whakamahi te reo, ahakoa te kaupapa, te horopaki.</p> <p>He nui ngā rautaki ka whakamahia e te kaikōrero, e te kaituhi rānei e whaihua ai tana kōrero. He whaihua ake ētahi rautaki i ētahi atu.</p>	<p>Me noho mātāmua mai te reo. Me whakatauirā kia noho ū tonu ko te reo hei waka kawē whakaaro.</p> <p>Mā te āta tīpako i ngā rautaki e hāngai ana, ka whaihua te whakawhitinga, te whakaputanga rānei i ngā kōrero.</p>	

Review of Achievement Standards

Hei Whakarāpopoto

	Taumata 6	Taumata 7	Taumata 8
Ngā āhuatanga whānui o te taumata marautanga			
Aronga whānui	Ka whakamahi noa iho te ākonga i te reo, ka whakaputa noa i ngā kōrero. Ka hurihuri, ka whakapārekareka i te reo kia hāngai ki ngā hoa kōrero.	Ka whakamahi te ākonga i ngā kupu whakaniko kia whanake, kia hōhonu ake ngā whakaaro, kia aro nui mai ai te hunga whakarongo/pānui.	Ka wewete te ākonga i ngā kupu kua whakamahia ki te kimi i ngā kura huna, ki te whakawāwā i ngā kaupapa tuatinitini.
			
Ngā āhuatanga ake o te taumata NCEA			
Pūkenga matua	<i>Whakamārama, mōhio, whakaputa, tūhura</i>	<i>Tātari, whakamahi, whakapuaki, tūhonohono</i>	<i>Arohaehae, matapae, whakahāngai, whakatauirā</i>
	NCEA 1	NCEA 2	NCEA 3

Te Wetewete i ngā Paerewa

Taumata 1

1.1 Te whakamārama i tētahi kaupapa (ā-roto)

I tēnei paerewa, ka whakaatuhia e te ākongā tōna āhei ki te ako mā te huarahi o te reo Māori. Ka aromatawaihia tōna kaha ki te whakamārama i tētahi kaupapa i te Taumata 6 o te marautanga, i tētahi ariā rānei i hua ake i tana rangahau (pakirehua) i taua kaupapa.

1.2 Te tautohu i ngā āhuatanga o te reo (ā-waho)

I tēnei paerewa, e ākina ana te ākongā kia whakaaturia mai tōna mōhio ki te reo Māori tae atu ki te wetereo, ki ngā kārawarawa me ētahi nuka reo Māori motuhake. Me whakaatu anō te ākongā i tōna mārama ki te hononga o te reo ki te takune me te whakaaro o te kaituhi, kaikōrero rānei.

1.3 Te whakamahi i tētahi rautaki reo (ā-waho)

Ka pakari haere anō te mārama o te ākongā ki te whānui o ngā rautaki ka whakamahia e ngā kaikōrero, e ngā kaiwhakarongo, e ngā kaituhi, e ngā kaipānui anō hoki hei whakawhiti whakaaro kia kore ai e whati te rere o ngā kōrero, te mārama rānei o ngā kōrero. I tēnei paerewa, me whakaatu te ākongā i tōna āhei ki te tautohu, ki te kōrero, ki te whakakaupapa i ngā take matua o tētahi kaupapa kia mārama, kia poto.

1.4 Te whakamārama i te pānga o te horopaki ki te reo (ā-roto)

I tēnei paerewa ka tūhuratia te reo hei putanga ahurea, hei hua anō nō tōna horopaki. Me whai whakaaro, me whakamārama hoki te ākongā i te pānga o te horopaki ki te kawenga reo kua whakatauiratia e te kaikōrero, e te kaituhi. Ka whakatairite, ka whakatauaro te ākongā i ngā horopaki o te ao Māori me ngā pānga o te horopaki ki te reo ka āta whakamahia e te kaituhi, e te kaikōrero rānei.

Taumata 2

2.1 Te tātari i tētahi kaupapa (ā-roto)

I tēnei paerewa, e āhei ana te ākongā ki te whakaatu i tōna mōhio ki te āta tātari i tētahi kaupapa i te Taumata 7 o te marautanga. Ka aromatawaihia tōna āhei ki te whakamārama i ōna whakaaro arohaehae i hua ake i tana rangahau (pakirehua) i te kaupapa.

2.2 Te whakamārama i ngā āhuatanga o te reo (ā-waho)

I tēnei paerewa, e ākina ana te ākongā kia whakaaturia mai tōna mōhio, tōna mārama ki te reo Māori tae atu ki te wetereo, ki te kārawarawa me ētahi nuka reo Māori motuhake i te Taumata 7 o te marautanga. Me whakaatu anō te ākongā i tōna mārama ki te hononga o te reo ki te takune me te whakaaro o te kaituhi, kaikōrero rānei.

2.3 Te tīpako me te whakamahi i ētahi rautaki reo e hāngai ana (ā-roto)

Review of Achievement Standards

Ka whakaatu te ākonga i tōna āhei ki te tīpako i tētahi/ētahi rautaki reo e hāngai ana ki te pūtakenga kōrero me te whakamahi i taua/aua rautaki reo. Me tautohu, me āta whakamārama, me whakatauirā anō ia i te rautaki kua tīpakohia ake.

2.4 Te tātari i ngā pānga o tētahi kaupapa me te horopaki ki tētahi kōrero (ā-waho)

I tēnei paerewa ka tūhuratia te hononga o te reo ki te kaupapa me te horopaki whānui. Me whai whakaaro te ākonga ki te pānga mai o te horopaki ki ngā kawenga reo kua whakatauiratia e te kaikōrero, e te kaituhi. Ka whakatairitea, ka whakatauarohia ngā pānga o ētahi horopaki ao Māori me ōna anō tikanga kawenga reo a te kaituhi, a te kaikōrero. Ko te reo me ngā horopaki o te Taumata 7 o te marautanga te aronga.

Taumata 3

3.1. Te arohaehae i tētahi kaupapa (ā-roto)

I tēnei paerewa, ka whakaatu te ākonga i ōna pūkenga ki te arohaehae, ki te arotake i tētahi kaupapa i te Taumata 8 o te marautanga. Ka aromatawaihia tōna āhei ki te whakamārama i ōna whakaaro arohaehae, ērā i hua mai i tana rangahau me tana arotake i te kaupapa.

3.2 Te tātari i ngā āhuatanga o te reo (ā-waho)

I tēnei paerewa, e ākina ana te ākonga kia whakaaturia mai tōna mātau me tōna mārama ki te reo Māori, tae atu ki te wetereo, ki te kārawarawa me ētahi nuka reo Māori motuhake i te Taumata 8 o te marautanga. Me whakaatu anō te ākonga i tōna mārama ki te takune o te kaikōrero, kaituhi rānei e whakatauirahia ana i te reo.

3.3 Te whakahāngai i tētahi rautaki reo kia whaihua ai te mahi (ā-roto)

Ka whakaatu te ākonga i tōna āhei ki te whakahāngai i tētahi rautaki reo ki te kaupapa, ki te takune, me te kaiwhakarongo, kaipānui rānei. Mā te pēnā e whaihua ake ai te tuinga, te kōrero rānei. Me parahau anō te ākonga ki ōna anō kōwhiringa me te pānga e hiahiatia ana.

3.4 Te whakahāngai i te kōrero ki te horopaki (ā-waho)

I tēnei paerewa ka tūhuratia te whakamahia o te reo Māori i tētahi horopaki Māori. Ka whakaatu te ākonga i ōna pūkenga ki te tīpako i ngā rautaki reo, i ngā kawenga reo, i ngā āheinga reo e taea ai te ito o ōna whakaaro te whakakākahu.

Review of Achievement Standards

Te Tukutuku Aromatawai: Te Reo Māori, Taumata 1-3

E rua ngā paerewa ka aromatawaihia ā-waho, e rua anō ka aromatawaihia ā-roto. E ono whiwhinga ka riro i te ākonga ka tutuki i a ia te paerewa ā-roto. E whā ngā whiwhinga mō ngā paerewa ā-waho. E riro mai ai ngā whiwhinga e ono me aro atu te ākonga ki te whānuitanga o tētahi kaupapa, ki te hunga pānui, hunga whakarongo rānei, me te tiki atu i ngā kōrero tautoko hei taunaki i ōna whakaaro. Ko ngā paerewa e whā ngā whiwhinga, he tere ake te ako, he māmā ake te whakaatu i ngā pūkenga e aromatawaihia ana.

Taumata 1

	Paerewa 1.1 Te Pakari o te Ako	Paerewa 1.2 Puna Reo	Paerewa 1.3 Rautaki Reo	Paerewa 1.4 Āheinga Reo
Paerewa	Te whakamārama i tētahi kaupapa ako	Te tautohu i ngā āhuatanga o te reo	Te whakamahi i tētahi rautaki reo	Te whakamārama i te pānga o te horopaki ki te reo
Momo Aromatawai	Ā-roto	Ā-waho	Ā-waho	Ā-roto
Whiwhinga	6	4	4	6

Taumata 2

	Paerewa 2.1 Te Pakari o te Ako	Paerewa 2.2 Puna Reo	Paerewa 2.3 Rautaki Reo	Paerewa 2.4 Āheinga Reo
Paerewa	Te tātari i tētahi kaupapa ako	Te whakamārama i ngā āhuatanga o te reo	Te tīpako me te whakamahi i ētahi rautaki reo e hāngai ana	Te tātari i ngā pānga o te kaupapa me te horopaki ki tētahi kōrero
Momo Aromatawai	Ā-roto	Ā-waho	Ā-roto	Ā-waho
Whiwhinga	6	4	6	4

Taumata 3

	Paerewa 3.1 Te Pakari o te Ako	Paerewa 3.2 Puna Reo	Paerewa 3.3 Rautaki Reo	Paerewa 3.4 Āheinga Reo
Paerewa	Te arohaehae i tētahi kaupapa ako	Te tātari i ngā āhuatanga o te reo	Te whakahāngai i tētahi rautaki reo kia whaihua ai te mahi	Te whakahāngai i te kōrero ki te horopaki

Review of Achievement Standards

	Ā-roto	Ā-waho	Ā-roto	Ā-waho
Momo Aromatawai				
Whiwhinga	6	4	6	4